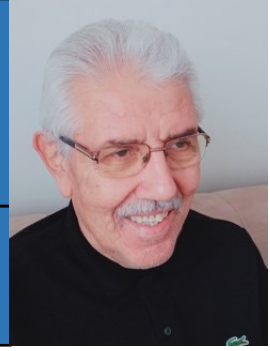


ARAP KÜLTÜRÜNDE MEVALİ (ÖTEKİLER) ANLAYIŞI

SALİM ÖZYÖN



İslam kültür dairesinde Araplara göre, Arap olmayan Müslüman halk veya milletler, mevali olarak isimlendirilmişlerdir. TDV. İslam Ansiklopedisi 29. Cildi'nde mevali şu şekilde belirtilmiştir. "Mevali, terim anlamında ilk İslami fetihlerin ardından kendi istekleriyle Müslüman olan, çoğunluğunu doğuda İranlılar ve Türklerin, Kuzey Afrika ve Endülüs'te Berberilerin, Mısırda Kiptilerin oluşturduğu gayri Arap Müslümanları ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır." Yani İslami açıdan Araplar dışındaki Müslümanları ötekiler olarak değerlendirmişler ve dolayısıyla Müslümanları iki şekilde sınıflandırmışlardır.

Bedevi Arap kültüründe Yahudilerde olduğu gibi "bizler ve ötekiler" geleneği vardır. Araplar, Arap olmayanlara da Müslümanlık açısından mevali ismini bu düşünce ve idrakte vermektedirler ve bunlar Araplar ve ötekilerdir. Bundan dolayıdır ki Bedevi Arap zihniyeti, İslamiyet'i Arap dini olarak algılamışlar, mevalileri ise, bu dinin dışında tutma gayreti içinde olmuşlardır. Bunu da Kur'an'da geçen ayetleri örnek göstererek savunmuşlardır. Bu ayetlerden bazıları şöyledir:

Taha Suresi 113. Ayeti;

"Biz Kur'an'ı Arapça olarak indirdik. Sakınsınlar ya da kendilerine bir ders olsun diye onda değişik üsluplarla onları tekrar tekrar uyardık."

Fussilet Suresi 44. Ayetinde de;

"Şayet biz onu yabancı dilde okunan bir kitap olarak indirseydik mutlaka şöyle diyeceklerdi:

"Ayetlerinin açık seçik anlaşılır olması gerekmez miydi? Bir Arab'a yabancı dilden bir kitap, öyle mi!" De ki O, inananlar için bir rehber, bir şifadır; inanmayanlara gelince onların kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'an onlara kapalıdır. Onlara çok uzaktan sesleniliyor" denilmektedir.

Burada mesaj olarak verilenler, tarihi süreç de göz önüne alınarak değerlendirildiğinde, karşımıza farklı teviller çıkmaktadır.

***Birinci tevilde** Kur'an'ın Arapça olarak indirildiğidir. Bunun da hikmetlerinin olduğu bir vakıadır. Her şeyden önce Hz. Muhammed, bir Arap'tır ve onun diliyle vahiyler gelmiştir. Ayrıca Mekke başta olmak üzere Hicaz bölgesinde, Arap ve Yahudi kabileleri çoğunluktadır. Bu kabilelerin oluşturduğu Arap ve Yahudi milleti, Kur'an ifadesiyle ya küfür ehli ya da müşrik olarak hayatlarını sürdürüyorlardı. Nitekim Hz. Muhammed'e ilk vahiylerin geldiği sırada ve hicretten sonra Mekke'nin Fethine kadar ki süreçte, müşrik Araplar ve Yahudiler, Müslüman Araplara karşı mücadelelerini devam ettirmişlerdir.*

***İkinci olarak** Kur'an'ın ilk muhatabı, Hz. Muhammed'in yakın çevresi ve Kureyş*

kabileleri olarak bilinir. Ayrıca Hz. Muhammed'den önce gelen Resul ve Nebiler de, kendi kabile ve yakın çevrelerine gelmişlerdi. Ama bunlar, geldikleri kavim tebliğcileriydi. Oysa Hz. Muhammed'in, bütün insanlığa şamil bir tebliği olarak geldiği Kur'an ifadesidir. Nitekim Enbiya suresi 107. Ayetinde "Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" denilmektedir.

DİB Yayınları Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri III S.705'te Bu ayetin tefsirinde de şu bilgileri görüyoruz. **"Hz. Muhammed bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber, dolayısıyla âlemlere rahmettir. Onun getirdiği Kur'an çağlar üstü, evrensel bir kitaptır. Soy, sop, ırk veya kültürel çevre farkı gözetmeksizin bütün insanlığa hitap etmekte, herkese doğruyu göstermektedir. Akıl ve sağduyuya hitap edip insanları birlik, beraberlik, kardeşlik, adalet eşitlik ve yardımlaşmaya çağırmaktadır.**

Araplar, İslamiyet'i öncelikle kendi milletlerinin dini kabul etmişlerdir. Diğer milletleri pek dikkate almamışlardır. Dolayısıyla Arap olmayan içtihat sahibi İmam-ı Azam, İmam Maturidi gibi Türk müçtehitler ile başta Hâce Ahmet Yesevi olmak üzere bu silsileden gelen bütün Türk mutasavvıflar ile Ehl-i Beyt silsilesine mensup Türk-İslam Kültürü ilim erbabı, **mevali** olarak kabul edilmişlerdir.

İslamiyet, kimlik ve yaşanan hayat tarzı bakımından bir kültür dairesidir. Müslüman olan millet bazındaki ülkeler ise birer kültür ülkesidir. Ancak devletler bazında birer kültür devleti olsalar da ayrı devletlerdeki aynı milletler farklı birer kültür dairesidirler. Bu açıdan meseleye bakıldığında Müslüman olan milletler, İslami inançla bir kültür oluşturmuş oluyorlar. Buna göre İslamiyet'i kabul eden milletler İslamiyet'le birlikte yeni bir hayat tarzı oluşturuyorlar ki bu hayat tarzı da o milletin kültürünü meydana getiriyor. *Yani Türk-İslam Kültürü, Arap-İslam Kültürü, Fars-İslam Kültürü vs de olduğu gibi.*

Türklerin İslamiyet'i onuncu yüzyıldan itibaren devlet bazında kabulü sonucunda **Oğuz**

Töresi'nden gelen gelenekleri, İslam'ın Tevhid ve cihat iradelerinin çakışmasıyla yeni bir irade ve bu iradenin sonucunda da Türk-İslam Kültürünü meydana getirmiş oluyor.

Türk Milletinin Müslümanlığı kabulünden sonra, Türklerin özellikle İslami meselelerde söz sahibi olmaları, Araplar tarafından Türk milletine karşı alerji oluşturmuş, bundan dolayı da Arap-İslam kültür tarihinde **mevali** dendiği zaman öncelikle Türkler akla gelmiş ve gelmektedir. Arapların bu düşüncesi Türklere karşı kültürel manada olmuştur. *Siyasi ve ideolojik açıdan İslam kültür dairesinde ayrışma ve çatışma daha çok Araplar ve Farslar arasında gelişmiştir. Bu da Sünni-Şii ideolojileri manasında siyasi alanda olmuştur.* Dolayısıyla Araplar ile Farslar arasında, dinin amacından çıkarak, siyasi amaca dönüşmesi nedeniyle bir yerde Sünni-Şii ideolojik mücadelesi meydana gelmiştir. Bu mücadele günümüze kadar devam etmiş ve etmektedir.

Burada şu hususu yeniden hatırlatıp vurgulamak istiyorum. *Türk-İslam Kültürü ile Arap-İslam Kültürü ve Fars-İslam Kültürü* arasında büyük bir farklılık söz konusudur. Türkler meseleye **Kur'an ve Sünnet'e** göre ilmi ve dini açıdan bakarken, **Arap ve Farslar daha ziyade siyasi açıdan** bakmaktadırlar. Bunda İslam öncesi bu milletlerin örfleri de etkili olmuştur.

Gerek *Arap-İslam Kültürü*, gerekse *Fars-İslam Kültürü*, siyasi manada İslam inanç ve kültürünü, siyasi bir ideoloji olarak ön plana çıkartıp ele almışlar ve siyasi bir İslam anlayışı ortaya koymuşlardır. Bir başka ifadeyle İslam kültür dairesi içinde *Sünnilik ve Şiilik diye bir görüş ortaya çıkmıştır. Buna da İslam literatüründe mezhepler* diye bir ideolojik anlayış türemiştir.

Daha önce de belirtmiş olduğum gibi *Arap gelenekleri ile Yahudi gelenekleri* arasında bir yakınlık ve benzerlikler mevcuttur. Her iki kültüründe temel benzerlik **"biz ve ötekiler"** anlayışıdır. Bu anlayışın, İslamiyet'ten önce

olduğu gibi İslami dönemde de devam ettiğini görmek mümkündür. Ancak bu anlayış ve irade, **Emevîler** döneminde ortaya çıkmıştır. **Hız. Muhammed** zamanında bu durum asla olmamış ve olamamıştır.

İslam öncesi Türk örfü ile her ikisinin örfü arasında bir benzerlik ve ilişki bulunmamaktadır. Bu benzerlik nereden gelmektedir? Bu hususun bir geçmişi vardır.

“Yahudiler Önce Hristiyanlığı ortadan kaldırmak için büyük gayret göstermişler, daha sonra bu yeni dinin mensuplarını kuvvet ile mağlup edemeyeceklerini anlayınca hile ve desise yoluna başvurmuşlardır. Şöyle ki: Hristiyanlığın esas temellerini yıkarak onun yerine kendi uydurma hurafelerini ikame etmek üzere âlim ve feylozof bir Yahudi olan **Saul’u** sahneye çıkarmışlardır. Bu zeki Yahudi beyi, güya Hristiyanlığı kabul ederek **Pavlos** ismini almış ve kiliseye çekilerek uzun müddet inziva hayatı yaşamıştır.

Pavlos, Hristiyan bir din adamı olmaktan ziyade bir din kurucusu olarak hareket etmiş, Hristiyanlık dinini bir kilise dini haline getirmiştir. Böylece Hristiyanlığı tevhidi bir din olmaktan çıkararak Yahudi felsefesi dâhilinde bir inanç yapmıştır.

Hristiyanlar üzerinde yapılan bu çalışmalar, İslamiyet’te de yapılmak istenmiş. Başlangıçta **Yahudiler, Saul örneğini sahneye koyup, İbni Sebe** adında bir münafık Yahudi’yi ileri sürmüşlerdir.

Müslüman olduğunu açıkladıktan sonra çalışmalara başlayan **İbni Sebe,** komiteler

oluşturarak süratle harekete geçmiştir. Bunun için de **Müslümanlar arasındaki sevgi, hoşgörü, muhabbet, uhuvvet gibi manevi rabitaları** yıkmak için işe koyulmuştur. Çalışmalarını birbirlerini tamamlayan iki unsura dayandırmıştı.

Birincisi: Müslümanlar arasında ihtilaflar çıkarılarak İslamiyet’in gelişmesine mâni olmak, böylece vahye dayalı bu **Tevhid** dininin **Mekke ve Medine** dışına çıkmamasını sağlamak ve burada tutmak.

İkincisi de İslami inanç ve itikadın içine hurafeler sokarak, hem **Tevhid** özelliğini ortadan kaldırmak sureti ile bozulmasını sağlamak, hem de Müslümanlar arasında kıyamete kadar sürecek bir fikir ayrılığı oluşturmaktır.

İbni Sebe komitelerinde yetişen Yahudi misyonerler, **Hız. Muhammed’den sonra, Hız. Ebu Bekir ve Hız. Ömer** dönemlerinde hadisler üzerinden çalışmalarını gizli ve planlı bir şekilde sürdürmüşler, **Hız. Osman ve Hız. Ali** dönemlerinde hem siyasi alanda hem de ilmi ve dini alanda çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. **Emevîler** döneminde ise bu çalışmalar zirveye çıkmıştır.

Buradaki asıl amaç, **Emevî** siyasetinin her şeyin üstünde tutulması, dinin de siyasetin malzemesi olarak algılanmasıdır. Dolayısıyla **Muaviye,** halifeliği bir menfaat aracı olarak kullanmış, dini realiteyi saltanatının emrine vermiştir.

Konuya devam edilecektir.